

Sławomir Augustewicz

Trzecia sesja naukowa z cyklu "Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 159-161

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sławomir Augustowicz

Trzecia sesja naukowa z cyklu „Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich”

23 października 1998 r. w salonie wystawowym w Olsztynku odbyła się trzecia sesja z cyklu poświęconego życiu codziennemu na dawnych ziemiach pruskich, współorganizowana przez Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie oraz Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny w Olsztynku. Tym razem tematyka dotyczyła wydarzeń niecodziennych, wojen i niepokojów, omówiono sytuację ludności zamieszkującej Prusy, a także Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej podczas wielkich konfliktów militarnych XVII i początku XVIII w. oraz obydwu wojen światowych (1914—1918 i 1939—1945). Spotkaniu przewodniczył dyrektor Muzeum Budownictwa Ludowego mgr Tadeusz Kufel.

Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Jacek Staszewski (Toruń), prezentując w swoim referacie losy emigrantów polskich w Prusach Książęcych w okresie wielkiej wojny północnej 1702—1710. Z problematyką tego konfliktu związane było również wystąpienie dr. Jarosława Porazińskiego, który omówił postawę społeczeństwa wobec wojny i okupacji. Referent przypomniał epizody związane z czynnym udziałem wojsk polskich — bitwy pod Kliszowem (1702), Kaliszem (1706), Koniecpolem (1708) oraz przedstawił reakcje opinii publicznej na te wydarzenia. Stwierdził, że o ile po Kliszowie z satysfakcją przyjmowano klęskę Augusta II i Sasów, po porażce Szwedów i konfederatów warszawskich pod Kaliszem znużone wojną społeczeństwo obojętnie obserwowało zmagania militarne. Ze zdecydowanym potępieniem szlachty spotkało się natomiast starcie konfederatów sandomierskich i zwolenników Leszczyńskiego pod Koniecpolem. We współczesnej publicystyce podkreślano bratobójczy charakter bitwy, a także eksponowano jej zgubne konsekwencje polityczne.

Do wcześniejszych wydarzeń nawiązał prof. dr hab. Stanisław Achremczyk (Olsztyn), omawiając sytuację mieszkańców Warmii wobec wojen i niepokojów XVII w. Niektóre z licznych wojen toczonych w tym stuleciu objęły Warmię bezpośrednio, echa innych docierały do mieszkańców dominium drogą ogłoszeń biskupów, zarządzających publiczne modły za pomyślny przebieg kampanii prowadzonych przez wojska Rzeczypospolitej (np. w czasie wojen moskiewskich Stefana Batorego, Zygmunta III Wazy czy wyprawy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego). Skutków wojen Warmia doświadczyła bezpośrednio w wyniku postojów skonfederowanych żołnierzy polskich w roku 1613. Długi okres pokoju przerwała polsko-szwedzka wojna o ujście Wisły (1626—1629), podczas której wojska Gustawa Adolfa zajęły Braniewo, Ornetę, Melzak, Dobre Miasto, spaliły Frombork, rabując wcześniej katedrę. Działania Szwedów sparaliżowały

życie gospodarcze i publiczne Warmii. Po raz drugi wojna przetoczyła się przez dominium w latach „potopu” szwedzkiego (1655—1660), kiedy mieszkańcy ucierpieli od żołnierzy brandenburskich, szwedzkich i austriackich. Szalejąca w latach 1660—1663 zaraza wyludniła wsie i miasteczka. Pokój oliwski 1660 r. nie uwolnił Warmii od okupanta, załoga brandenburska opuściła Braniewo dopiero w 1663 r. Potem wojna już nie dotknęła Warmii, choć poważnie jej zagrażała w czasie kampanii szwedzkiej w Prusach Książęcych w 1678 r.

Podczas wojny szwedzkiej 1655—1660 w szczególny sposób ucierpiały południowe i wschodnie starostwa Księstwa Pruskiego. Wydarzenia te przypomniał dr Sławomir Augusiewicz, przedstawiając skalę zniszczeń gospodarczych i strat demograficznych powstałych w wyniku działań militarnych ordy tatarskiej, wojsk polskich i litewskich, prowadzonych od września 1656 r. do sierpnia 1657 r. Wspomniał także o postawie ludności pruskiej podczas najazdów, losach jasyru tatarskiego i indywidualnych przypadkach powrotów z niewoli. Dodatkowo poruszył problem zachowania oddziałów brandenburskich i sojuszniczych szwedzkich na terenie Prus Książęcych oraz próbował określić rozmiary kwaterunków, kontrybucji i innych powinności związanych z utrzymaniem stałego wojska w Księstwie.

Do wydarzeń z lat 1656—1657 nawiązał dr Jerzy Sikorski (Olsztyn). Na wstępie referatu „Rok 1914 — Sodoma i Gomora miasteczek wschodniopruskich” wykazał analogiczne skutki działań wojennych z połowy XVII w. i ofensywy rosyjskiej w pierwszych miesiącach I wojny światowej. W dalszej części wystąpienia omówił przebieg ewakuacji ludności pruskiej z terenów zagrożonych, podkreślając jej niezorganizowanie i paraliżowanie przez uciekinierów ruchów wojsk niemieckich. Dr Sikorski wspominał również o zjawiskach towarzyszących operacjom militarnym: rozstrzeliwaniach ludności cywilnej, rabunkach dokonywanych przez żołnierzy rosyjskich i szabrowników z Litwy i Suwalszczyzny, rekwizycjach i kontrybucjach.

Od tematyki pruskiej odbiegało wystąpienie dr. Eugeniusza Hulla (Olsztyn), poświęcone okupacyjnemu życiu codziennemu na Kresach Wschodnich. Na wstępie referent omówił strukturę ludnościową, społeczną, ekonomiczną, wyznaniową i kulturową ziem polskich zaanektowanych przez ZSRR w 1939 r., oraz scharakteryzował grupę źródeł narracyjnych wykorzystanych przez siebie i zastosowane wobec nich metody badawcze. Wreszcie podjął wstępną próbę interpretacji wybranych wspomnień Stanisława Stommy, Franciszka Ryszki i Bronisława Krzyżanowskiego, odnoszących się odpowiednio do terenów Wileńszczyzny, Grodzieńszczyzny, Pojezierza Brańszewskiego i tworzących przegląd różnych gatunków pisarstwa wspomnieniowego.

Referat „Życie codzienne w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej” mgr. Roberta Kempy (Giżycko—Białystok) faktycznie ograniczył się do kwestii obecności wojny i świadomości mieszkańców powiatu giżyckiego w okresie od sierpnia 1939 do października 1944 r., przyjmując za podstawę źródłową wspomnienia mieszkańców powiatu opublikowane w rocznikach „Loetzer Heimatbrief” w latach 1962—1998. W początkach wojny mobilizacja i odpływ dużej liczby mężczyzn spowodował w Prusach Wschodnich deficyt rąk do pracy na roli, rozwiązany dopiero przez zaangażowanie jeńców wojen-

nych i robotników przymusowych. Stosunki pomiędzy nimi a mieszkańcami w gospodarstwach rodzin pochodzenia mazurskiego układały się relatywnie dobrze. Koncentracja wojsk jesienią 1940 r. osłabiła rynek wewnętrzny i spowodowała niedostatki w zaopatrzeniu. Poważne zmiany w życiu codziennym nie zachodziły aż do 1944 r., kiedy to zapadła decyzja o przekształceniu Giżyckiego Rejonu Umocnionego w kluczowe ogniwo obrony Prus Wschodnich.

Ostatni referat, poświęcony przesiedleniom ludności polskiej z dawnych Kresów Wschodnich („Z Kresów do Prus Wschodnich”), wygłosiła dr Halina Murawska (Olsztyn). Stanowczo odrzuciła przyjęty dla przemieszczeń polskiej ludności po II wojnie światowej termin „repatriacja”, stwierdzając, że dla mieszkańców Kresów było to faktyczne wysiedlenie z ziem ojczystych. Następnie omówiła uwarunkowania podejmowanych decyzji związanych z wyjazdem, akcentując przy tym motyw ucieczki przed aresztowaniem i deportacją oraz obawą przed radzieckimi rządami. W dalszej części referentka przedstawiła przebieg akcji przesiedleńczej, przytaczając dla zilustrowania liczne, obszernie teksty źródłowe.

Na zakończenie sesji prof. dr hab. Stanisław Achremczyk, który przewodniczył drugiej części obrad, dziękując za udział i żegnając uczestników, zapowiedział publikację wygłoszonych referatów.